

nı halife, I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatını tasdik etmek üzere Şehâbeddin es-Sühreverdî vasıtasıyla menşur ve diğer hâkimiyet alâmetlerini göndermişti.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Târîh* (nşr. Kâsım Ganî – Ali Ekber Feyyâz), Tahran 1324 hş., s. 11, 17, 146, 291, 355, 430, 492, 530, 689; Müntecebüddin Bedî', *'Atebetü'l-ketebe* (nşr. Muhammed Kazvîni – Abbas İkbâl), Tahran 1329 hş., s. 27, 30, 57, 63, 66, 69, 74, 77, 80, 82, 84-85, 97; Muhammed b. Abdülhâlik el-Meyhenî, *Destûr-i Debîrî* (nşr. Adnan Sadık Erzi), Ankara 1962, s. 30, 106-114; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özyaydın), İstanbul 1987, X, 91, 176, 183, 195, 302, 509; a.mlf., *et-Târîhu'l-bâhîr fi'd-devleti'l-Atâbekiyye bi'l-Mevşil* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Tuleymât), Bağdad-Kahire 1382/1963, s. 21; Bündârî, *Zübdetü'n-Nuşra*, s. 112-113, 129-130, 289; a.e. (Burslan), s. 111-112, 124-125, 258; İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-Âlâ'iyye*, s. 31, 33-34, 87, 110, 121, 128, 139, 146, 158, 168, 170, 183, 210, 220, 229-230, 248, 282, 362, 411, 432, 486, 497, 518-519, 543, 550, 558, 569, 571, 588, 614, 629, 641-643, 650; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-aḥbâr*, s. 37, 63, 83, 95, 138, 146, 228; a.e. (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 28, 47, 73, 108, 115, 143; Şebânkâreyî, *Mecma'u'l-ensâb* (nşr. Mîr Hâşim-i Muhaddis), Tahran 1363 hş., s. 78, 99, 116; Abbas İkbâl, *Veżâret der 'Ahd-i Selâtin-i Büzürġ-i Selcûkî*, Tahran 1338 hş., s. 25-26, 29; Hasan-ı Enverî, *İşlâḥât-ı Dîvânî Devre-yi Ğaznevî ve Selcûkî*, Tahran 2535 hş., s. 171; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1958, s. XVI, 1-9, 12, 16, 20-23, 32, 35-38, 41-43, 46-48, 50, 55-57, 60, 62; a.mlf., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, tür.yer.; a.mlf., "İktâ", *İA*, V/2, s. 949, 954-956, 958; Nejat Kaymaz, *Pervâne Muinüddin Süleyman*, Ankara 1970, s. 24, 37, 65, 73, 87-88, 106, 114, 125; Refik Turan, *Türkiye Selçuklularında Hükümet Mekanizması*, İstanbul 1995, s. 68-70, 81; Güller Nuhoğlu, *Beyhaki Tarihine Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilâtı ve Kültür* (doktora tezi, 1995), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 255-256; M. Hanefi Palabıyık, *Valilikten İmparatorluġa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilâtı*, Ankara 2002, bk. İndeks; M. Altay Köymen, "Selçuklu Devri Kaynaklarına Dair Araştırmalar I: Büyük Selçuklu İmparatorluġu Devrine Âit Münşeât Mecmuaları", *DTCFD*, VIII/4 (1951), s. 547-548, 550-553, 577, 582, 590; A. K. S. Lambton, "Atebetü'l-Ketebeye Göre Sancar İmparatorluġunun Yönetimi" (trc. Nejat Kaymaz), *TTK Belleten*, XXXVII/147 (1973), s. 366-367.

ERDOĞAN MERÇİL

Osmanlılar'da Menşur. Osmanlı bürokrasisinde sadrazam, vezir, beylerbeyi gibi devletin en yüksek mevkilerindeki şahıslara göreve tayin veya bir hizmetle görevlendirme dolayısıyla verilen bir berat cinsinin adı olarak geçer. Ancak reîsülkütâb tarafından yazılmış mansıba bağlı olmayan menşurlar da vardır. Bu tür menşurları nişancı gözden geçirirdi (Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 217).

XVI. yüzyıl başlarında Mısır'ın fethinden sonra Yavuz Sultan Selim'e itaat arzeden Mekke emîrine verilen, eski statüsüyle görevini sürdürmesiyle ilgili berat, Bahreyn hâkimi Murad'ın vefatı üzerine yerine kardeşinin geçişini tasdik eden hüküm eski geleneġe uygun olarak menşur şeklinde belirtilmiştir (Feridun Bey, I, 491, 611-612). Vezirler, beylerbeyiler gibi yüksek devlet ricâlinin tayin beratları için menşur tabiri süreklilik arzedecek ölçüde yaygınlık kazanmamakla birlikte zaman zaman kullanılmıştır. XVI. yüzyıl sonlarında Selânik'in *Târîh*'inde "menşur, menşûr-ı al tamga, menşûr-ı hümâyün, hanlık menşuru" tabirleri geçer (I, 144, 198; II, 663, 681); özellikle bu sonuncusu Kırım hanlarına verilen tayin belgesini ifade etmektedir. Osmanlı bürokrasisinde eyalet menşuru, vezâret menşuru, son dönemlerde ise müşiriyet menşuru gibi adlandırmalara rastlanır. XVII. yüzyıl tarihçilerinden Karaçelebizâde'nin eserinde ilgili tayin ve görevlendirme beratı daima menşur şeklinde belirtilmiştir. Gürcü Mehmed Paşa'nın, Anadolu beylerbeyi olarak bu kesimdeki timar ve zeâmet teftişiyile görevlendirilmesi dolayısıyla zeâmet ve timar teftişi menşurunun onun adına hazırlandığına işaret edilir (*Ravzatü'l-eb-râr*, s. 576).

Menşur XIX. yüzyılda da beratları belirtmek üzere geçer. Divan defterleri arasında tayin kayıtlarıyla ilgili defterler içinde menşur defterleri de bulunmaktadır. Menşur özellikle Osmanlı ilmiye teşkilâtında yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 78, 97). 1913'te yapılan anlaşma uyarınca Bulgaristan ve Yunanistan'a tayin edilecek başmüftülerin menşurlarını şeyhülislâmdan alacakları karara bağlanmıştı. Müftülerin tayin beratı için de yine menşur kelimesine yer verilmiştir. Hıristiyan patrik ve piskoposların ruhanî dairelerine yazdıkları mektuplara da menşur dendiği bilinmektedir. Bosna'da reîsülulemâ tayini hakkındaki belgeye menşur adı verilmekteydi. Nitekim 1975'te Naim Mehmed Hacıabdiç'in ulemâ heyeti tarafından Yugoslaya Cumhuriyeti'ndeki müslümanların reîsülulemâsı seçilmesiyle ilgili olarak eski harflerle Türkçe yazılan belge menşur adıyla anılmıştır.

Bütün bu özellikleri sebebiyle menşur yapı bakımından diğer beratlardan fazla farklılık göstermez. Ancak elkâb ve dua rûkûnleri diğer beratlarla nazaran daha aġdalıdır. Münşeât mecmualarında men-

şurların yedi rûknünden söz edilir. Bunlar Allah'a hamd (tahmîd-i bârî), Hz. Muhammed'e salâtü selâm (tasliye), yazılma sebebi, kimin namına yazıldığı, beğenilen yolda icra edilmesini tekit, mazmunu ve aykırı davrananı korkutma olarak sıralanır. Şartları ise dördtür. Hamd ü salâtın güzel sözler kullanılarak (berâat-i istihlâl) yazılması, tahmîd ve tasliyenin kullanılmaması halinde Allah'ın adıyla başlanması, hükümdara yakışır ifade kullanılması ve verilen şahsın rütbesine uygun olarak kaleme alınmasıdır. Menşurlar şekil bakımından mükemmelliġe erişmiştir. En kaliteli kâğıt olan âbâdî cinsleri kullanılmış ve gönderilenin mevkiiyle mütenasip olarak "battal" denilen çok büyük boy tercih edilmiştir. Kullanılan yazı ise divanî veya girift bir yazı olan celf-divanîdir. Menşurlar ya tamamen altın varak yahut münâvebeli olarak bir satır siyah is mürekkebi, bir satır altın varakla yazılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Menşur örnekleri: TSMA, nr. E. 7894, 7912/2, 7913; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 491, 611-612; Selânikî, *Târîh* (İpsirli), I, 144, 198; II, 663, 681; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-eb-râr*, Bulak 1248, s. 576; Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 83, 214, 217; a.mlf., *İlmiye Teşkilâtı*, s. 78, 97; Bekir Kütükoġlu, "Münşeât Mecmualarının Osmanlı Diplomatiġi Bakımından Ehemmiyeti", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri: 30 Nisan – 2 Mayıs 1986 Bildiriler*, İstanbul 1988, s. 172; Mübahat S. Kütükoġlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994, s. 137; Ferhat Seta, *Reisul-ulema u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji od 1882, do 1991. godine*, Sarajevo 1991, s. 83, 88; *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Hat Koleksiyonunda Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 254; W. Björkman, "Menşur", *İA*, VII, 722.

DİA

MENTEŞE

Anadolu beylikleriyle Osmanlılar döneminde Anadolu'nun güneybatısını içine alan bölge.

Günümüzdeki Muġla vilâyetini kapsayan ve antik dönemde Karya denilen bölge Türkler'in eline geçişinden sonra Menteşe adıyla anılmaya başlanmıştır. Bu adın bölgedeki antik bir şehir olan Myndus'tan veya Aziz Menos'tan gelmiş olabileceği ileri sürülürse de bölgenin fethini gerçekleştiren Türk aşiretleriyle ilgisi açıktır. Menteşe bir şahıs adı veya bundan türemiş bir boy ismidir. Nitekim Osmanlı coğrafyasının Rumeli ve Anadolu'daki çeşitli bölgelerinde Menteş, Menteşe, Mente-

şe-obası, Kara(-ca) Menteşe(-li), Menteşe-beyli, Menteşe-kendi, Menteşe-köy, Atluca Menteşe gibi birçok köy, mezraa, çiftlik veya cemaate rastlanır.

Menteşe bölgesine Türkler'in ilk gelişinin tarihi 1071 Malazgirt zaferine kadar iner. İki yüzyıl kadar Bizans-Türk mücadelesine sahne olan bölgede bu süre zarfında Türkler'in dâimî bir iskânî söz konusu olmadı. Selçuklular tarafından Bizans sınırına yerleştirilen Türk kabilelerinin bölgeyi kesin olarak fetih hareketlerine girişmesi Selçuklu Devleti'nin Moğollar'a 1243'te yenilmesinin ardından başladı ve 1261'den itibaren birkaç yıl içinde bölgenin tamamı Türkler'in eline geçti. Bu tarihlerden itibaren karadan ve denizden gelen Türkmenler burada bir beylik kurarak bölgeyi yoğun şekilde iskân ettiler. Çeşitli kaynaklarda Mantahia, Mendesias, Mentesh, Madache gibi imlâlarla yer alan Menteşe isminin de bu tarihlerden sonra beyliğe nisbetle bölgeyi ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Hemen hemen kadim Karya sınırlarına uyan Menteşe Beyliği kuzeyde Aydınoğulları, kuzeydoğuda İnançoğulları ve Germiyanogulları, doğuda Hamidoğulları, güneydoğuda Tekeoğulları beylikleriyle komşu bulunuyordu. Güneyden ve batıdan ise denizle çevrilmişti.

Beyliğin merkezinin önce Milas olduğu, daha sonra Rodos'taki şövalyelerle girişilen mücadele sırasında bir müddet için Muğla'nın merkezlik yaptığı ve ardından Peçin'in kurulmasıyla bu şehrin beylik merkezi haline geldiği bilinmektedir. 1333'te bölgeyi ziyaret eden İbn Battûta, Peçin'in yeni imar ve iskân edildiğini belirtmektedir. Kuzeybatıdaki Balat da gemilerin gelip gitmesine uygun limanı ile bir ticaret şehri olarak görünmektedir. XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerindeki kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla bu merkezlerin dışında Bodrum, Datça ve Bozburun yarımadalarının ucuna kadar olmak üzere hemen her vadi, ova ve yayla Türkmen aşiretleri tarafından iskân edilmiş ve zamanla buralarda birçok köy kurulmuştur. Belgelere göre Menteşe bölgesinde bulunan Türkmen cemaatleri şunlardır: Alayundlu, Oturak Güne Barza, Göçer Barza, Küre Barza, Oturak Küre Barza, Göçer Küre Barza, Mazun Barza, Hârizm Barza, Oturak Eğlence Horzum, Yörük Horzum, Balya(n) Bolu, Kayı, Kızılca Balıkça, Emecik, Emirhanlı, Kızılca Keçili, Yaylacık, Gübyan, Eğrek, Karaca Koyunlu.

Menteşe Beyliği, 1389-1391 yıllarında Yıldırım Bayezid tarafından alınıp Osmanlı

topraklarına aynı isimli bir sancak olarak katıldı. Burası Timur'la yapılan Ankara Savaşı'ndan sonra bir müddet için elden çıktıysa da 1424'te kesin olarak zapt edildi ve sancak merkezi Milas'tan Muğla'ya taşındı. Menteşe bölgesi Osmanlı döneminde önemli bir siyasî olaya sahne olmadı. Fâtih Sultan Mehmed zamanında Venedik'le girişilen uzun savaş döneminde bir Venedik filosu Meğri'yi (= Fethiye) bombardımana tutarak tahrip etti (1473). Şehirden kaçan halk kuzeyde emin bir mevkide Seki yaylasında yeni bir kasaba kurdu. Kanûnî Sultan Süleyman'ın Rodos seferi esnasında (1522) kara ordusunun geçişi için Bozüyük, Muğla ve Marmaris güzergâhı kullanıldı. Bu sefer sırasında Rodos şövalyelerinin elinde bulunan Bodrum Kalesi de alındı. Kıbrıs seferi esnasında Menteşe sancak beyleri, gemileriyle Rodos'ta üslenip bölgenin düşman saldırılarından korunması işini ve diğer lojistik hizmetleri üstlendi.

Osmanlı menzil teşkilâtına göre Anadolu'nun sağ kolunun nihayetinde yer alan Menteşe bölgesi gerek bulunduğu coğrafi konum gerekse topografyası sebebiyle siyasî, ekonomik ve demografik açıdan fazla bir hareketliliğe sahip olmadı. Kuzey ve doğu sınırlarını dağların, batı ve güney sınırlarını denizin çevirmiş olması bölgeyi içine kapalı bir konuma sokmaktaydı. Bu sınırlar içinde yer alan yüksek dağlar ve derin vadilerin dibinde bulunan sınırlı ova ve yaylaların hemen hepsi şehir, kasaba ve köy iskânına sahne oldu. Pîri Reis'in haritalarında bütün ayrıntılarıyla gösterildiği üzere Menteşe sahillerinde büyük küçük birçok koy ve körfez bulunmasına rağmen kıyılarda iskân gerçekleştirilmedi ve önemli limanlar oluşmadı. Bunda, açık denizden gelebilecek saldırılara her an mâruz bir konumda bulunmasının yanı sıra çok ârızalı topografya sebebiyle kıyıları iç bölgelere bağlayacak ulaşım ağından yoksun oluşu da etkili olmuştur. Menteşe'nin iç kesimlerinin dışarıyla olan bağlantısı Çine suyu vadisiyle kuzeye, Ege denizi kıyısındaki Güllük İskelesi ile de batı istikametlerine sağlanabiliyordu. Büyük Menderes deltasındaki antik dönemin meşhur ticaret şehri Balat ise deltanın dolması neticesinde XVII. yüzyıldan sonra önemli kaybetmeye başlamıştı. Ziraî üretim bölge içinde tüketilmekle birlikte hemen güneyde yer alan Rodos adası çoğunlukla Menteşe'nin Meğri, Döğer ve Pınaz kazalarından erzak talep etmekteydi. Rodos aynı zamanda bazı askerî ihtiyaçlar için de Menteşe-

ye müracaat ediyordu. Kaledeki toprakların gönder ağaçları, kale kapılarındaki köprüler için gerekli olan kereste, harbe sapı, çam sığı ve direkler Menteşe'nin geniş ormanlarından sağlanmaktaydı (BA, KK, *Divân-ı Hümâyun Ahkâm Defteri*, nr. 67, s. 125/3). Yine Menteşe'nin bazı gelir kalemleri Rodos sancak beyinin hassı arasında yer almaktaydı. Menteşe ve Rodos konumları itibarıyla birbirleriyle zorunlu bir entegrasyona girmişlerdi.

1330'larda bölge hakkında duyduğu bilgileri nakleden İbn Fazlullah el-Ömerî, Menteşe Beyi Orhan Bey'in elli şehri, 200 kalesi ve 100.000 askerinin bulunduğunu yazar. Bu da bölgedeki Türk unsurunun nüfusunu ve iskânın mahiyetini göstermesi açısından önemlidir. Bazı geç tarihli kaynaklarda Menteşeoğulları'na ait şehirler olarak Muğla, Balat, Milas, Peçin, Bozüyük, Marin (Mazin, Mazun), Çine, Tavas, Meğri ve Köyceğiz zikredilir. Ancak beyliğe nisbetle Menteşe coğrafyasına ilk zamanlar için beyliğin tâli bir kolu olan Finike'yi katmak gerekirse de burası daha sonra Hamidoğulları Beyliği'nin nüfuzu altına girmiştir.

1530'lu yıllara ait kayıtlara göre Menteşe sancağında Peçin, Çine, Balat, Milas, Bozüyük, Muğla, Marin, Tavas, Köyceğiz, Pınaz, İsravalos ve Meğri isimli on iki kaza, beş şehir ve yedi kasaba vardı. Bir kadılığın ise merkezi yoktu. Bu tarihteki köy sayısı 548 olan bölgede konar göçer olarak yaşayan cemaat sayısı da 381 idi (166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri: 937/1530, s. 481-574). Komşu iki sancaktan Aydın'da 240, Teke'de 128 cemaatin bulunması ve bu tarihlerde Menteşe sancağında sadece altmış dört hâne gayri müslim unsura rastlanması, bölgenin Türkleşme sürecinin daha XVI. yüzyılın başlarında tamamlandığını göstermektedir. 1562 ve 1583 yıllarına ait sayımlarda artık bu gayri müslim hâneler görülmemektedir (TK, TD, nr. 110; BA, TD, nr. 337). Çine ve Balat kazaları 1571 tarihinden sonra Menteşe'den ayrılarak yeni kurulan Şiğla sancağına katıldı. Fakat ardından Teğra Menteşe'ye bağlandı.

Kâtib Çelebi'nin *Cihânnümâ*'sında Menteşe kazaları Peçin, Milas, Balat, Bozüyük, Marin, Çine, Muğla, Tavas, Burnaz (Pınaz), Meğri ve Köyceğiz olarak gösterilmektedir (Wien Nationalbibliothek, Mxt. 389, vr. 117ⁿ). 1624, 1676 ve 1688 tarihli defterlerde yukarıdaki kazalara ilâveten Eskihisar, Gereme (Sultan), Şahim, Döğer, Talama, Sobuca, Dadya, Gökabad,

Ula, Tarahya gibi yeni kaza isimlerine rastlanmaktadır (BA, MAD, nr. 3399, s. 5, 7, 9; BA, KK, Mevkufat, nr. 2620, s. 26; nr. 2670, vr. 5^a, nr. 2672, vr. 6^a). 1890 yılına ait *Aydın Vilâyeti Salnâmesi*'nde (II, 610) Muğla, Milas Bodrum, Marmaris, Köyceğiz ve Meğri olmak üzere beş kaza; Bozüyük, Ula, İsravolos, Karaabad, Gereme, Mandalyat, Dalaman, Dadya ve Eşen adlı dokuz nahiyeye kayıtlıdır. Bu tarihteki köy sayısı da 261 olarak gösterilmiştir.

Menteşe Beyliği, Osmanlı topraklarına bir sancak olarak katıldıktan sonra belgelerde ve kroniklerde Mentese ili, Mentese vilâyeti, Mentese sancağı, Mentese livâsı adlarıyla yer almıştır. XVII. yüzyılda muhassıllar, XVIII. yüzyılda mütesellimler ve XIX. yüzyılda mutasarrıflar tarafından yönetilen Mentese sancağının sınırları birtakım idarî düzenlemeler sebebiyle dönemlere göre değişikliğe uğramıştır. XVIII ve XIX. yüzyıllarda Mentese'nin tanınmış mütesellim aileleri arasında bulunan Milaslı Abdülaziz Ağazâdeler, Köyceğizli Hasan Çavuşzâdeler ve Tavaslı Osman Ağazâdeler, bölgenin sosyal ve ekonomik nabzını tutan ve etkileri günümüze kadar gelen yönetici aileleri olarak görünmektedir. 1864 idarî yapılanmasında Aydın vilâyeti içinde bir sancak olarak yer alan, Millî Mücadele sırasında ise iki yıl kadar (1919-1921) İtalyanlar'ın işgaline mâruz kalan Mentese sancağı Cumhuriyet'ten sonra Muğla vilâyetine (il) dönüştürüldü. Günümüzde Mentese adı coğrafya öğretiminde ve literatüründe bir yöre (Menteşe yöresi), bir dağ sırası (Güney Mentese dağları) ve Ege bölgesinin jeolojik eski çekirdeğinin (Saruhan - Mentese eski kütleleri) adı, ayrıca dantel gibi işlenmiş çok girintili çıkıntılı kıyıları ifade eden "Menteşe tipi kıyı" söyleyişinde kavram olarak kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

TK, TD, nr. 110, 569; BA, TD, nr. 39, 47, 61, 337, 338; BA, MAD, nr. 923, s. 82; nr. 3399, s. 5, 7, 9; nr. 7647, s. 37/2; nr. 8586, s. 692/2; BA, KK, *Divân-ı Humâyun Ahkâm Defteri*, nr. 67, s. 125/3; BA, KK, Mevkufat, nr. 2620, s. 26; nr. 2670, vr. 5^a; nr. 2672, vr. 6^a; BA, MD, nr. 41, s. 44/91; nr. 94, s. 6/23; nr. 145, s. 245/2; nr. 149, s. 10/5; nr. 243, s. 60/156; nr. 250, s. 29/232, 81/718; BA, Atik Şikâyet, nr. 33, s. 129/577; *166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri : 937/1530* (nşr. BA Dairesi), Ankara 1995, s. 481-574; Strabon, *Coğrafya : Anadolu (Kitap : XII, XIII, XIV)* (trc. Adnan Pekman), İstanbul 1987, s. 77, 214-216; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 321, 322; Hadîdî, *Tevârih-i Âli Osmân* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 174, 225; Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriye* (nşr. Fevzi Kurdoğlu - Ali Haydar Alpagot), İstanbul 1935, s. 209-242, 790-795; Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevâ-*

rîh, İstanbul 1279, I, 128; Kâtib Çelebi, *Cihan-nümâ*, Wien Nationalbibliothek, Mxt. 389, vr. 117^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 197-271; *Anonim Tevârih-i Âli Osmân* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 69, 141; Ch. Texier, *Küçük Asya* (trc. Ali Suad), İstanbul 1340, II, 65-67; *Aydın Vilâyeti Salnâmesi* (1308) (haz. İbrahim Câvid), İzmir 1308, II, 610; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 19; a.mlf., "Menteşe-oğulları", *İA*, VII, 724, 725; Aşkıdıl Akarca - Turhan Akarca, *Milas*, İstanbul 1954, s. 53, 56; W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (trc. Mihri Pektaş), İstanbul 1960, s. 55, 472-474; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, Venice 1983, s. 107, 109; P. Wittek, *Menteşe Beyliği* (trc. Orhan Şaik Gökyay), Ankara 1986, tür.yer.; Besim Darkot - Metin Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1995, s. 5, 6, 9-10, 16-17, 29, 65-76; Besim Darkot - Sırrı Erinc, "Güneybatı Anadolu'da Coğrafi Müşahedeler", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sy. 5-6, İstanbul 1954, s. 183, 188, 191; Besim Darkot, "Menteşe", *İA*, VII, 722-724; Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*, İstanbul 2003, s. 183; a.mlf., "Beylikten Sancağa: Batı Anadolu'da İlk Osmanlı Sancaklarının Kuruluşuna Dair Bazı Mülahazalar", *TTK Bellekten*, LX/217 (1996), s. 89-91; S. Faroqhi, "16. Yüzyılda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla Kurulan Pazarlar" (trc. Melek Eğilmez), *Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar*, *GeL.D.*, özel sayı (1978), s. 61-65; *Kâmûsü'l-â'lâm*, VI, 4441-4446; Erdoğan Merçil, "Menteşe-eli", *E²* (İng.), VI, 1017-1018; a.mlf., "Menteşe-oghulları", a.e., VI, 1018-1019.

ZEKÂİ METE

MENTEŞE BEY

(ö. 692/1293'ten sonra)

XIII. yüzyılın sonlarından itibaren Güneybatı Anadolu'ya hâkim olan Menteseoğulları Beyliği'nin kurucusu (bk. MENTEŞEOĞULLARI).

MENTEŞEOĞULLARI

XIII. yüzyıl sonlarında Güneybatı Anadolu'da kurulan bir Türkmen beyliği.

Beyliğin kurucusu, Anadolu Selçuklu hükümdarlarınınca atalarına Batı Anadolu uç bölgesinde iktâ verilen Mentese Bey'dir. Beyliği, bu yöreye deniz yoluyla gelen ve içeri doğru girerek sahille Denizli dağları arasındaki bölgeye yerleşen Türkmenler'in tesis ettiği belirtilir. Ayrıca karadan sahile doğru akın yapan Türkler tarafından bir siyasî birlik haline getirildiği üzerinde durulur. Kuruluşu ve ilk beylerin hüküm sürdükleri dönemlerin kronolojisi kaynak yetersizliği sebebiyle tesbit edilememektedir. Mentese Bey'in şeceresi hakkındaki bilgiler de karışıktır. Mente-

şeoğulları'nın hâkim olduğu bölge Muğla, Peçin, Milas ve Balat'tan Ege sahillerine kadar uzanmaktadır. Bizans kaynaklarında Mentese Bey'in adı, 1282'de Tralles (Aydın) ve Nyssa'yı (Sultanhisar) ele geçirmesi dolayısıyla zikredilir. Bu dönemlerde Mentese Bey ve emrindeki Türkmenler'in Selçuklular'ın himayesinde oldukları söylenemez. Karamanoğulları'nın Konya'yı kuşatması üzerine İlhanlı Sultanı Geyhatu 690 (1291) yılı sonlarında Anadolu'ya gelerek Mentese topraklarını yağmalamıştır. Mentese Bey'in ne zaman öldüğü bilinmemekle birlikte bunun 692 (1293) yılından sonraya rastladığı tahmin edilmektedir.

Menteşe Bey'den sonra beyliğin başına oğlu Mesud Bey geçti. Diğer oğlu Kirman (Kerman) belki kendisine tâbi olarak, belki de muhalefet etmek suretiyle Föke'de (Finike) hüküm sürdü. Mesud Bey 1300'de Rodos adasının önemli bir kısmını ele geçirdi. Aynı yıllarda Girit ile Mentese Beyliği arasında ticarî münasebetler başladı. Daha sonra Hospitalier şövalyeleri 1308'de Rodos adasına hâkim oldular. Hospitalier şövalyelerinin 1311 yılı başlarında Ceneviz tüccarlarının mallarını müsadere etmeleri üzerine Cenevizliler Menteşeoğulları ile ittifak yaptılar. Mesud Bey'in ölümü muhtemelen 719 (1319) yılından öcedir. Altı oğlundan biri olan Şücâüddin Orhan onun yerine geçti. Bu dönemde papalık tarafından Venedik, Fransa Kralı VI. Philippe ve öteki Batılı ülkeler dahil bir Haçlı seferi düzenleme çalışmaları yapıldı. İbn Battûta 733'te (1333) Batı Anadolu'yu dolaşırken Orhan Bey'i Peçin'de ziyaret etmiş ve onu "Milas sultanı" olarak zikretmiştir. İbn Fazlullah el-Ömerî de Orhan Bey'in sahip olduğu şehirler ve asker sayısı hakkında bilgi verdiği gibi Menteşeoğulları'nın ikinci Föke kolunun 1330'da Hamîdoğulları'na tâbi olarak hüküm sürdüğünü belirtmiştir. Orhan Bey'in ölüm tarihi bilinmemektedir.

Orhan Bey'in yerine oğlu İbrâhim geçti. Diğer oğlu Hızır ise Çine'yi idare ediyordu. Bir Haçlı donanmasının 1344'te Aydınöğulları'ndan İzmir'i alması, Menteşeoğulları ile Girit arasındaki ticaretin bir süre kesilmesine sebep oldu. Menteşeoğulları Aydınöğulları ile birleşerek Girit'e saldırdılar. İbrâhim Bey İzmir'e yürümek için Balat'ta savaş hazırlıkları yaptı (751/1350). Venedikliler, kendilerine karşı harekete geçmeye hazırlanan İbrâhim Bey'i Balat Limanı'na soktukları donanmayla